

H. Hubert Gabriella

A MARTJANSKA PESMARICA (MARTYÁNCI ÉNEKESKÖNYV) ÉS A 16–17. SZÁZADI MAGYAR GYÜLEKEZETI ÉNEKEK

A többnyelvű magyarországi evangélikusság vallási-kulturális kapcsolatának becses emléke a kéziratos murántúli¹ énekeskönyv, a *Martjanska pesmarica* (a továbbiakban: *MP I.*²).

I. A kézirat

Az énekeskönyv 1921-ben került Mariborba, jelenleg az Egyetemi Könyvtárban őrzik.³ Az *MP I.* részletes paleográfiai leírása még nem történt meg, ezért datálása egyelőre tág időhatárok közé tehető. A kéziratot több kéz írta le, az 1–3. rész a 17. században, a 4. és főként az 5. rész pedig a 16. században keletkezett.⁴

Szlovén, horvát és magyar kutatók a megtalálás óta közöltek belőle egy-egy éneket, illetve időnként hírt adtak az énekeskönyvvel kapcsolatos eredményekről. Vilko Novak több tanulmányban foglalkozott vele, s neki köszönhető, hogy 1997-ben betűhív kiadásban megjelent a mintegy 600 lapos énekeskönyv. Novak alapos bevezető tanulmánya és jegyzetanyaga nemcsak az elvégzett munka nagyságát jelzi, hanem lehetővé teszi a további kutatásokat is.⁵

¹ Szlovénül Prekmurje, a Mura és a Rába között elterülő, a X. századtól kezdve a magyar államhoz tartozó terület. „Itt is maradt egészen 1919 augusztusáig Vas és Zala megye szlovén falvaival, valamint 1719-től néhány Somogy megyei telepes községgel együtt.” (VILKO NOVAK, *A murántúli irodalom magyar kapcsolatai = Délszláv-magyar irodalmi kapcsolatok*, I, szerk. BOSNYÁK István, Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, 1982 [Értekezések, monográfiák, 2], 56.)

² A szakirodalom I. számmal jelöli, hogy elkülönítse a II. számú, 18. századi martyánci énekeskönyvtől. Stoll Béla bibliográfiájában (STOLL Béla, *A magyar kéziratos énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája, 1542–1840*, 2. kiad., Bp., Balassi, 2002) 1032. sz. alatt az énekeskönyv régebbi adatai szerepelnek.

³ Maribor, Univerzitetna Knjižnica, Ms 56.

⁴ *Martjanska pesmarica*, uredil in spremna besedila napisal Vilko NOVAK. Ljubljana, Založba ZRC, 1997, 18–21, 32–34.

⁵ NOVAK, *i. m.*, a szakirodalmi összefoglalást l. a kiadás 3–6. lapján.

A háromnyelvű (nagyreszt kaj-horvát, ezenkívül murántúli szlovén és kis részben magyar nyelvű) evangélikus énekeskönyvet a háromnyelvű Murántúlon, többek között Martyáncon használhatták.⁶

A horvát és szlovén kutatók az énekeskönyv hovatarozásáról régóta vitatkoznak egymással. Lukács István jogosan állapítja meg: a kutatók „figyelman kívül hagyják a korabeli történelmi konstellációt, vagyis azt a tényt, hogy a kéziratok énekeskönyv keletkezésének területe politikai és kulturális értelemben is heterogén terület volt, természetes peremvidék, ahol különféle kultúrák és különféle nyelvek keveredtek”.⁷

Két példa arra, hogyan találkoztak egymással a különböző nyelvű közösségekben a különböző nyelvű énekeskönyvek. Bornemisza Péter 1582-es énekeskönyvének (RMNy 513.) az egyik, ma töredékből ismert példányát Légrad (ma Horvátország) gyülekezete használta.⁸ A másik példa a régóta ismert (sopron)kövesdi 1631-es egyházlátogatási jegyzőkönyvben olvasható adat: „Vagyon egy Magyar Gradual, szakadozott Huszár Gálé. Tót gradual is egy.”⁹ Ez utóbbit a Kövesdre betelepített horvát lakosság használta. Huszár Gál 1574-es graduál-énekeskönyvének (RMNy 353.) egyik példánya pedig Felsőőrből (Oberwart, Ausztria) került elő. A Murántúlon, mint Novak is hangsúlyozza, ismerték Huszár Gál énekeskönyvét.¹⁰ A több nyelv és kultúra peremvidékén élő, a magyar, szlovén és a rövid életű horvát reformáció hatása alatt keletkező evangélikus gyülekezetek énekeiben, imádságaiban, mindennapi életében természetesen alakult ki az a kölcsönhatás, amely egymás kultúráját és vallását erősítette.

⁶ Szentmárton, ma Szlovéniában: Martjanci. Az énekeskönyv, egyelőre úgy tűnik, utolsó tulajdonosa/vagy bejegyzője „Nicolaus Legén” 1710-ben, „in Martyánci” (MP I. I/181. lap). Martyánc 1592–1672 közötti és a Murántúl evangélikus egyháztörténetéhez l. A *dunántúli vend gyülekezetek egyházlátogatási jegyzőkönyve az 1627. évről* = PAYR Sándor, *Egyháztörténeti emlékek*, I, Sopron, Dunántúli Ág. Hitv. Evang. Egyházkerület, 1910, 110–112; PAYR Sándor, *A Dunántúli Evangélikus Egyházkerület története*, I, Sopron, Dunántúli Ág. Hitv. Evang. Egyházkerület, 1924, 263–267; NOVAK, *i. m.*, 16–17, 34; Andrej HOZJAN, *Abriss der reformatorischen und gegenreformatorischen Ereignisse in Prekmurje vom 16. bis 18. Jahrhundert = Die Reformation in Mitteleuropa, Beiträge anlässlich des 500. Geburtstages von Primus Truber*, hrsg. von Vincenc RAJŠP [et al.], Wien, Ljubljana, Založba ZRC [et al.], 2011 (Srednjeevropska znanstvena knjižnica, Mitteleuropäische wissenschaftliche Bibliothek, 4), 97–106.

⁷ LUKÁCS István, *A standardizáció és a kanonizáció alternatívái a peremvidéken: szakrális erotika a Murántúli/Martyánci énekeskönyvben* = Uő, *Térközök: Horváth–magyar irodalomtörténeti tanulmányok*, Bp., ELTE BTK Szlav Filológiai Tanszék, 2004 (Opera Slavica Budapestinensia, Litterae Slavicae), 7. – Lukács tanulmányában az MP I-et az alteritás és modernitás határán keletkezett énekeskönyvként elemzi (9–20).

⁸ Jelenlegi őrzési helye: Evangélikus Országos Könyvtár, R 1.612.

⁹ *Kis Bertalan és Musay Gergely dunántúli ág. hitv. ev. püspökök egyházlátogatási jegyzőkönyve, 1631–1654 = Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár*, 6, szerk. STROMP László, Bp., Magyar Protestáns Irodalmi Társaság, 1907, 40.

¹⁰ NOVAK, *i. m.*, 24–25.

II. Magyar eredetű gyülekezeti énekek

Az énekeskönyv nagyrészt vallásos énekeinek száma 160, ebből: az I. részben 57 ének (közte egy világi ének)¹¹; a II. részben 41 ének; a III. részben 16 ének; a IV. részben 35 ének (közte egy világi ének¹²); az V. részben 11 ének (közte hat világi¹³) található.

Lőkös István hívta fel a kutatók figyelmét arra, hogy az MP I. világi énekeinél nem „kisebb jelentőségűek a benne olvasható magyar nyelvű vallásos énekek, illetve azok a horvát és szlovén nyelvűek sem, amelyeket magyarból fordított(ak) az ismeretlen szerző(k)”.¹⁴ Tanulmánya közvetíti a magyar kutatás számára a Vilko Novak-féle kiadás jegyzeteiben olvasható megállapításokat, illetve forrásfeltárásokat. Eszerint a kölcsönhatás a következő területeken mutatható ki: magyar szövegekből készült fordítások; magyar nótajelzések; magyar nyelvű énekszövegek; az énekeskönyv háromnyelvűségét reprezentáló egyetlen ének (*Spiritus Sancti gratia – A Szentléleknek kegyelme – Miloscsa szvetoga Duha*); 16–17. századi magyar énekeskönyvi minták. Lőkös Vilko Novakkal egybehangzóan megállapítja: „a reformáció Horvátországban »rövid ideig tartó jelenség volt«, a Murántúlon viszont nemcsak megőrződött, hanem tovább élt a következő századokban is: »A magyar protestánsok irodalmát ismerték és fordították a Murántúlon«.”¹⁵

Vilko Novak sok, de nem minden éneknél megállapítja, hogy magyarból fordították az MP I. szövegét, vagy jelzi a magyar nótajelzést,¹⁶ de a magyar ének adatait nem adja meg. Novak (1909–2003) elsősorban kitűnő szlovén szlavista és néprajztudós volt, aki az MP I. mindhárom nyelvét ismerte, de nem foglalkozott a magyar gyülekezeti énekléssel, és csak azokkal az énekeskönyvekkel (mint például Kájoni János *Cantionale catholicuma*, RMK I. 1188) tudott dolgozni, amelyekhez hozzáfért, illetve amelyeket a legtagabb forrásanyagúnak tartott.¹⁷ 1990 után azonban a megélén-

¹¹ I/17. sz. Cantio Alia ad Notam. *Phticsicze leipo pojejo*.

¹² IV/5. sz. Cantio de Rakoczio. *Pojdi verni szluga pogledai mi Doma – vö. Menj el, édes szolgám* (Szentsei daloskönyv, S 168: 74b-75a).

¹³ V/1. sz. Csákovom Turni. *Dobro i ti szám znas nasse nepriatele*. [Többen foglalkoztak vele, például LŐKÖS István, *Zrínyi eposzának horvát epikai előzményei*, Debrecen, Kossuth Egyetemi K., 1997, 171–188; legutóbb: FRANKOVICS György, *Horvát, szlovén, magyar és szlovák históriás énekek szigetvári Zrínyi Miklósról és vallásáról = „Hír a dicső tettek ragyogása”: tanulmányok a Zrínyi család és Szigetvár kora újkori történetéből*, szerk. VARGA Szabolcs, Szigetvár, Szigetvári Kultúr- és Zöld Zóna Egyesület és a Szigetvári Várbaráti Kör, 2012, 5–43. – A tanulmányban Frankovics közli *Ének Szigetvárról* címmel a kaj-horvát nyelvű ének magyar fordítását is]; V/5. sz. Cantio Alia. *Saloszno vidim gerliczo*; V/6. sz. Cantio Alia. *Tusim vnogo bogu*; V/7. sz. Cantio Alia. ad Notam. *Osenil sze je jeden mlad Junak – a Mostan egy ifjú megházasodott* kezdetű ének fordítása (mind a világi szatirikus, mind a vallásos házasénekek közé besorolható, l. RPHA 1011); V/10. sz. Cantio Alia. *Zorja moja zorja*; V/11. sz. Cantio Alia. ad Notam. *Tusil sze je ieden mladenecz*.

¹⁴ LŐKÖS István, *Egy kaj-horvát énekeskönyv magyar protestáns szövegei és forrásai*, *Confessio* 35(2011), 87.

¹⁵ Uo., 95.

¹⁶ Egy-egy magyar nótajelzés sok esetben csak a 18. századi szlovén énekeskönyvekben jelenik meg.

¹⁷ NOVAK, *i. m.*, 25–26. A magyar szövegek azonosításában Lukács István segítette Novak munkáját (LUKÁCS, *i. m.*, 7).

kült magyar himnológiai kutatásoknak, a gyarapodó kiadásoknak, az 1600-ig írt magyar versek repertóriumának¹⁸ és a készülő 17. századi gyülekezeti énekkiadásnak köszönhetően az énekek azonosításához nagyobb forrásanyag vált elérhetővé.¹⁹

A kézirattal kapcsolatban még sok kérdés megválaszolatlan, ezért egy-egy részlet dokumentálása segítheti a további kutatásokat. A gyűjtemény magyar eredetű vallásos énekeiről készült alábbi táblázat²⁰ ilyen segédanyag szeretne lenni.

Szám	<i>Martjanska pesmarica I.</i> (MP I.)	magyar incipit	bibliográfia	a magyar szöveg keletkezési ideje ²¹
[ADVENT]				
I/2.	Cantio Comnis ²² pro eadem dominicam. Kerscseniczi Verni prava	A keresztyénségben	RPHA 17	1560 előtt
I/4.	Otecz Goszpodin Bogh	Az Atya Úristen Ádámot hogy teremté	RPHA 118	1600 előtt
I/6.	Zmosni sztvoritel vszej sztvári	Mindeneknek teremtője ... hallgasd meg ²³	RPHA 972	1574 előtt
I/10.	Sequens. Poszla Goszpodin Bogh verna szvega szluga	Küldé az Úristen hűséges szolgáját ²⁴	RMNy 1628/I: 411	1635 előtt
I/11.	Alia Oh sztvoritel Bogh zmosni	Sztárai Mihály (?): Mi Atyánk, Atya Isten	RPHA 903	1574 előtt
I/12.	Alia Ad Not. Jesu dulcissime Alia ... Jesus szlatko szpominanÿe	Jézus, szent szívek aranya ²⁵	RMKT XVII/7, ²⁶ 168. sz.+	1634 előtt

¹⁸ RPHA = HORVÁTH Iván, H. HUBERT Gabriella, FONT Zsuzsa, HERNER János, SZÖNYI Etelka, VADAI István, *Répertoire de la poésie hongroise ancienne*, Tom. 1–2, Paris, Nouvel Objet, 1992. <http://rpha.elte.hu/rpha/>.

¹⁹ Jelen cikk az MP I-gyel kapcsolatos szakirodalomban található filológiai és himnológiai pontatlanságok felsorolásával nem foglalkozik.

²⁰ A bibliográfiában plusz jel (+) mutatja, ha a magyar ének csak katolikus forrásokból ismert. Szögletes zárójel [] mutatja a magyar anyagban is meglévő, latinból vagy németből fordított szöveget, amelynek azonban nincs kapcsolata az MP I. szövegével.

²¹ Nem a tényleges keletkezési idő, hanem legtöbbször a „terminus ante quem”, vagyis az első nyomtatott vagy kéziratot megjelenés, vagy a szerző halálozási éve alapján megadható dátum.

²² A táblázatban az MP I. kiadásában található alakban szerepelnek a címek és kezdősorok.

²³ *Conditor alme siderum, æterna lux credentium* kezdetű himnusz fordítása.

²⁴ *Mittit ad virginem non quemvis angelum* kezdetű középkori sequentia protestáns fordítása.

²⁵ *Jesu, dulcis memoria* kezdetű verses imádság fordítása.

²⁶ RMKT XVII/7 = *Katolikus egyházi énekek (1608–1651)*, sajtó alá rend. HOLL Béla, Bp., Akadémiai K., 1974 (Régi magyar költők tára, 17. század, 7).

Szám	<i>Martjanska pesmarica I.</i> (MP I.)	magyar incipit	bibliográfia	a magyar szöveg keletkezési ideje
I/13.	Cantio in Aurora dicenda. O szvetla zvezda zorjanszka	Tündöklő hajnali csillag ²⁷	RMK I. 1589/A: 8-9	1692 előtt
I/14.	Alia in Aurora dicenda. Jesus Christus prava zorja	Jézus Krisztus az igaz hajnal ²⁸	RPHA 664	1582 előtt
[KARÁCSONY, ÚJÉV, VÍZKERESZT]				
	Incipiuntur Cantiones Natales.			
I/21.	Alia Vu Davidovum Varassi	Dávidnak ő városában	RPHA 243	1574 előtt
I/22.	Hymnus Natalis No dicsimo kerscseniczi	Jer, dicsérjük, keresztyének	RPHA 642	1574 előtt
I/23.	Alia Cantio. In Media nocte Natis Dni Jesu Xti dicenda. Gori nu gori sztanmo, i vizzoko vszi hvalimo	Jer, mi dicsérjük, áldjuk és felmagasztaljuk ²⁹	RPHA 649	1554 előtt
I/24.	Alia Ad Notam. Az Menyekbul hal. Z nebesz poszlusaite	Halljatok mennégből ~ A mennyből halljatok	S 57: 56a; RMK I. 1589/A: 31	1635 előtt
I/25.	Alia. Angyel szveti zgora zNeba	Az Istennek szent Angyala ³⁰	S 8: 11b; RMNy 1628/I: 412	17. század eleje
[I/29.]	[Alia ad eand Melodiam. Ete dén je vszega veszelja]	[Nagy örömnep ez nekünk ³¹]	[RPHA 1040]	[1506 előtt]
I/30.	Alia. Nu deneszka mi hvalime Goszpodna Boga	Batizi András: Jer, dicsérjük e mai napon a mi Urunkat	RPHA 640	1546 előtt
I/31.	Alia. Ete den je pun vszega veszelja	E nap nekünk dicséretes nap ³²	RPHA 295	1560 előtt
I/32.	Alia. Deite sze rodi vBetlehemi	Gyermek születék Bethlehemben ... mint vőlegény ³³	RPHA 2019	1560 előtt
I/34.	Alia. Ocza Boga szin szvétí	Úristennek szent Fia	RPHA 1445	1560 előtt

²⁷ Philipp NICOLAI: *Wie schön leuchtet der Morgenstern* kezdetű énekének fordítása.

²⁸ *O aurora lucidissima* kezdetű himnusz fordítása.

²⁹ *Modulisemus omnes corde, voce, ore* kezdetű himnusz fordítása.

³⁰ Martin LUTHER *Vom Himmel hoch da komm ich her* kezdetű énekének fordítása, Valentin Triller első versszakának betoldásával.

³¹ *Dies est lætitiæ in ortu regali* kezdetű cantio fordítása.

³² *Dies iam lætitiæ salutis* kezdetű himnusz fordítása.

³³ *Puer natus in Bethlehem, unde gaudet Ierusalem* kezdetű cantio fordítása.

Szám	Martjanska pesmarica I. (MP I.)	magyar incipit	bibliográfia	a magyar szöveg keletkezési ideje
I/36.	Cantio S. Stephani. Szvetoga Stephana szmert nazvescsujem	Erdélyi Máté: Szent Istvánnak halálát jelentem	RPHA 1315	1570 előtt
I/37.	Alia. Jesus sze nam rodil na zvelicsanye	Szegedi Kis István [?]: Jézus, születél üdvösségünkre	RPHA 677	1572 előtt
I/38.	Alia. Ad Not. To je te den veszeli vszake /: Hvaleno boidi to Deite	Dicséretes a gyermek ³⁴	RPHA 258	1560 előtt
I/39.	Alia Angeli Lætantur hodie. Na te denésnyi den szveti den	Születésén Istennek ³⁵	RMKT XVII/7, 194. sz.	1651 előtt
[I/40.]	[Alia. Od szuncsenoga szhajanya ³⁶]	[Nap támadásának sarkától; Napkeletnek kezdésétől; Teljes e széles világon]	[RPHA 1045; RPHA 1047; RPHA 1371]	[1494 előtt; 1508 előtt; 1574 előtt]
I/41.	Alia. Goszpon Bogh je zvami	Úristen veletek	RPHA 1444	1560 előtt
I/42.	Alia. Gda sze Xtus vBetlehemi	Erdélyi Máté: Mikor Krisztus Bethlehemben	RPHA 938	1570 előtt
I/50.	Narodil sze je krally Nebeszki	Nekünk születék mennyei király, kit ³⁷	RPHA 1066	1560 előtt
I/51.	Alia. Ad Notam: Mi dicsér. Mi hvalimo kralja zmosnoga	Mi dicsérjük e mai napon	RMKT XVII/7, 125/I. sz.	1630 előtt
I/53.	Cantio Hungarica. Ad Not. Narodil sze kral Nebeszki. Nekünk született Menyei kiraly ³⁸		RPHA 1066	1560 előtt
I/54.	Alia Hungarica ad Not. Od tih. Az három szent király ³⁹		RMKT XVII/15, 154. sz. ⁺	1674 előtt

³⁴ *Dies est lætitiæ in ortu regali* kezdetű cantio fordítása.

³⁵ *In natali Domini* kezdetű cantio fordítása.

³⁶ *Cælus Sedulius A solis ortu cardine* kezdetű himnuszának fordítása.

³⁷ *Natus est nobis rex gloriæ* kezdetű cantio fordítása.

³⁸ Vö. MP I. I/50. sz. MP I. szövegét közli LÓKÖS, *i. m.*, 87–88.

³⁹ Vö. MP I. I/52. sz. MP I. szövegét közli LÓKÖS, *i. m.*, 88–89.

Szám	<i>Martjanska pesmarica I.</i> (MP I.)	magyar incipit	bibliográfia	a magyar szöveg keletkezési ideje
I/55.	Cantio Alia. Hvalen boidi Jesus Christus	Jer, dicsérjük az Úr Krisztust ~ Jézus Krisztus, dicsértessél ⁴⁰	RMNy 1438: 19	1629 előtt
[I/56.]	[Benedictio. Aldomas Goszpodna Jesussa]	[Az Ur Jesusnak áldása] ⁴¹		
[NAGYBŐJT / NAGYHÉT / HÚSVÉT]				
II/3.	Invocatio Quadragesimalis Ad Notam. Hodi knám Duih. Verjemo vjednom Bogi	Hiszünk mi egy Istenben ⁴²	S 57: 120b; RMK I. 1155/B: 379	1650 előtt
II/6.	Aliud. ad Not. Nova szvetloszt. Kerscsánszki lep sereg	Keresztyéneknek serege, dicsérik ⁴³	RPHA 733	1574 előtt
II/7.	Jehova Juva. SEQVUNTUR CANTiones qvadragesimales Cum PASCHALIBUS oh menyei Atya Oh Nebeszkoga ocza Boga szveti szin	Ó, mennyei Atya Istennek Fia ⁴⁴	S 57: 122b; RMK I. 1155/B: 368	1650 előtt
II/8.	Alia Quadragesimalis. Az Propheták. Prophétye szo nazveisztli	A próféták megmondották ⁴⁵	S 82/I: 220; RMK I. 1155/B: 375	17. század közepe
II/9.	Alia ad eandem: Nota. Bűnösen Zmiszli sze dobro Cslek greisni	Bűnös ember, jól megfontold ⁴⁶	S 82/I: 221; RMK I. 1155/B: 377	1659 előtt
II/10.	Alia ad eandem Notam. vel Angyel szveti zgora. vel Poszlan be Angyel. Siroke zemle narodi	No, Földnek minden népei	S 57: 116a; RMNy 1628/I: 413	1635 előtt
II/11.	Alia. Gda Jesus na krisnom dreivi	Jézus a keresztfán függvén ~ Midón Jézus a keresztfán ⁴⁷	RMNy 1438: 105	1629 előtt

⁴⁰ Martin LUTHER *Gelobet seist du, Jesu Christ* kezdetű énekének fordítása.

⁴¹ Közli: LÖKÖS, *Egy kaj-horváth énekeskönyv...*, i. m., 86. Népi eredetű, koledáláskor énekelt áldás.

⁴² *Věrmež v Boha jednoho* kezdetű, biblikus cseh nyelvű ének fordítása.

⁴³ *Chorus novæ Hierusalem* kezdetű himnusz fordítása.

⁴⁴ *O veliká milost Syna Božího* kezdetű, biblikus cseh nyelvű ének fordítása.

⁴⁵ Michael WEISSE *Die Propheten habn prophezeit* kezdetű énekének fordítása.

⁴⁶ Michael WEISSE *Sündiger Mensch schau wer du bist* kezdetű énekének fordítása.

⁴⁷ *Da Jesus an dem Kreuze stund* kezdetű ének fordítása.

Szám	Martjanska pesmarica I. (MP I.)	magyar incipit	bibliográfia	a magyar szöveg keletkezési ideje
II/12.	Alia ad Notam. Sirjon az Ég, Placsi sze Néba i Zemla	Sírjon az ég, sírjon a föld!	RMK I. 1460: 416	1694 előtt
II/13.	Alia ad Not. Véghetetlen. Vszamogocsi Goszpon Nébe Zémle	Véghetetlen mennynek, földnek Ura	S 57: 122a; RMK I. 1155/B: 372	1650 előtt
II/14.	Alia ad Notam. Jes Xtus Ja. Jesus Xtus ocza Boga szin zvelicsitel	Isten Fia, Jézus Krisztus, mi váltságunkra	S 57: 123b; RMK I. 1155/B: 371	1650 előtt
II/15.	Alia. Ad Notam. Ki értünk szenvedte Ki szí za nász terpel	Ki értünk szenvedél ⁴⁸	S 57: 126b; RMK I. 1155/B: 374	1650 után
[II/16.]	[Alia ad diem Parasceves pertinit. Vetak sze je Christus tosil]	[Én nemzetem, zsidó népem ⁴⁹]	[RMKT XVII/15, 222. sz.*]	[1674 előtt]
II/17.	Alia. Ad Notam. Nas dobri otecz koga vo vel. Mi kegyes Attyank Szpomenimo sze mi vszi kerscseniczi	Jer, elmélkedjünk, mi, hű keresztyének	S 57: 121b; RMK I. 1460: 414	1650 előtt
II/18.	Dnica Palmarum Egl. Mark 2. Introitus. Gloria Laus et honor. Dicsőség és Dika i hvála Tebe krály Christus Jesus	Dicsőség és dicséret tenéked, megváltó királyunk ⁵⁰	RPHA 285	1574 előtt
II/19.	LAMENTATIO ADAMI. Adama gda vun zegna, Bogh zParadisoma	Mikor Ádám űzeték a Paradicsomból ⁵¹	S 57: 182a; RMK I. 1490: 246	1642 előtt
II/20.	Cantio Sequens. Adamus Solatur ad Notam eandem. O sto kricsi tak jako	Ó, ki kiált oly igen	S 57: 182a; RMK I. 1490: 246	1642 előtt
II/21.	Ad Consolationem Angelicam magno gaudio res. Jako szí me potrostal	Igen megvigasztalál	S 57: 182a; RMK I. 1490: 246	1642 előtt

⁴⁸ Jiřík TĚANOVSKÝ: *Jenž si trpěl za nás, Spasiteli náš* kezdetű, biblikus cseh nyelvű ének fordítása.

⁴⁹ *Popule meus quod fecit tibi* verses fordítása.

⁵⁰ *Gloria, laus et honor tibi sit, rex Christe, redemptor* kezdetű himnusz fordítása.

⁵¹ *Když Adam z ráje vyhnán* kezdetű biblikus cseh ének fordítása (l. a Tranoscius-énekeskönyvben, először 1636-ban). Ádám-siralom, melynek részei a Novak-féle kiadásban és több magyar énekeskönyvben is három számozott énekből állnak. Magyar kritikai kiadását l. FEKETE Csaba, *Graduál és református istentisztelet: Liturgiátörténeti áttekintés az Öreg Graduál somorjai példányának kéziratossági pótlékai alapján = Egyház és művelődés, fejezetek a reformátusság és a művelődés XVI–XIX. századi történetéből*, szerk. G. SZABÓ Botond [et al.], Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Nagykönyvtár, 2000, 233–245.

Szám	<i>Martjanska pesmarica I.</i> (MP I.)	magyar incipit	bibliográfia	a magyar szöveg keletkezési ideje
II/22.	Alia in die Parasceves Eg. Matth. 27. Diko mi poimo Boguvi	Dicséretet mondjunk Atya Istennek ⁵²	RPHA 263	1593 előtt
II/23.	Nota: Patris Sapientia. Szina Boga Visnyega	Atyának bölcssége ⁵³	RPHA 114	1593 előtt
II/24.	PLANCTUS MARIÆ. Jai szlatke utrobe, oh predragi szlatki szád	Jaj, édes méhemnek drága, édes gyümölcse	S 57: 185b; RMK I. 1589/A: 43	1650 előtt
II/25.	Cantio Sequens. Eto je dén toga dreszelja	Ez a szomorúságnak napja	RMK I. 1490 ⁵⁴ : 197	1700 előtt
II/26.	Alia. Radui sze ino veszeli kerscsánszki ti leip sereg	Batizi András: Örülj és örvendezz, keresztényeknek gyülekezete ⁵⁵	RPHA 1162	1546 előtt
II/27.	Alia. De Resurrectione Domini. Szpomeni sze kerscsenik, zte Christusseve szmerti	Emlékezzünk e napon Urunknak haláláról	RPHA 372	1579 előtt
II/28.	Nóta: Fel tertzett ... Prisel je te Goszpodnov dén	Feltetzett gyönyörű napunk ⁵⁶	ÚZMK ⁵⁷ 140. sz.	1700 előtt
II/29.	Alia ad eandem Notam. Na Vuzen tri Marie rano	Első napján a szombatnak	RMKT XVII/15, 234. sz. ⁺	1676 előtt
II/33.	Alia. Christus je dnészka gori vsztál	Feltámadt Krisztus e napon, alleluja ⁵⁸	RPHA 416 ⁺	1578 előtt
II/34.	Feria Secunda Paschalis. Eglium. Luc. 24. Christus je gori vsztál, nase greihe odepral	Krisztus feltámadá, mi bűnünket elmosa, szent vére hullásával	RPHA 791	1560 előtt
II/35.	Alia. Christus je gori vsztal, nassa pravicza	Krisztus feltámadá igazságunkra	RPHA 784	1560 előtt
II/36.	Alia. Christus je gori vsztál, kie bil Cslovekom posztal	Sylvester János: Krisztus feltámadá, ki emberré lett vala	RPHA 785	1552 előtt

⁵² *Hymnum dicamus Domino* kezdetű himnusz fordítása.

⁵³ Aegidius ROMANUS: *Patris sapientia* kezdetű himnuszának fordítása.

⁵⁴ Zöngedözö mennyei kar... (Komárom, Töltési, 1718 körül) – MTA KK RM I. 8° 73.

⁵⁵ *Regina coeli lætare alleluja* kezdetű introitus fordítása.

⁵⁶ Nicolaus HERMANN *Erschienen ist der herrliche Tag* kezdetű énekének fordítása.

⁵⁷ Uj zengedező mennyei kar..., Frankofurtumban [Sopron], [Siess], 1750.

⁵⁸ *Surrexit Christus hodie, alleluia* kezdetű himnusz fordítása.

Szám	Martjanska pesmarica I. (MP I.)	magyar incipit	bibliográfia	a magyar szöveg keletkezési ideje
II/37.	Alia. Christussa szo raszveli, nemilosztivni Sidovje	Krisztust megfeszíték kegyetlen zsidó népek	RPHA 817	1560 előtt
II/38.	Alia. Jesus Xtus odkupitel nas, ki szmert pobi za nász	Jézus Krisztus, mi megváltónk, haláltól megmentőnk ⁵⁹	S 57: 206a; RMNy 1438: 136	1629 előtt
II/39.	Alia. Ad eandem Notam. Jesus nas odkupitel,	Ó, Jézus, mi Üdvözítőnk ⁶⁰	RPHA 1116	1600 előtt
[MENNYBEMENETEL ÜNNEPE]				
III/1.	Kristus je vNebo zasztopil	A Krisztus mennybe felmene, alleluja ⁶¹	RPHA 19	1574 előtt
[III/2.]	[Ad Notam: Nova szvetloszt. Na denésnyí dober Szvétek]	[vö. Mostani nagy ünnep és a jeles örömök ⁶²]	[RPHA 1022]	[1574 előtt]
III/3.	Alia. Christus vNebo asztópil je, ... oczu na desznoi szedi	Krisztus mennybe felmene, ... ül Atyjának jobbára	RPHA 808	1560 előtt
III/5.	Alia. Goszpon Jesus verni sze knám	Uram Jézus, fordulj hozzánk ⁶³	ÚZMK 221. SZ.	1651 után
III/6.	Alia. Christus je v Nebo zasztopil ⁶⁴	A Krisztus mennybe felmene, alleluja ⁶⁵	RPHA 19	1574 előtt
	INCIPIVNTVR~ CANTIONES~ PENTECOSTALeS.			
III/7.	Spiritus Sancti gratia A' szent Léleknek kegyelme ⁶⁶ Miloscsa szvetoga Duha	[A Szentléleknek kegyelme]	RPHA 44	1593 előtt

⁵⁹ Martin LUTHER *Jesus Christus unser Heiland, der den Tod* kezdetű énekének fordítása.

⁶⁰ Martin LUTHER *Jesus Christus unser Heiland, der den Tod* kezdetű énekének fordítása.

⁶¹ *Ascendit Christus hodie ad thronum suæ gloriæ* kezdetű cantio fordítása.

⁶² *Festum nunc celebre* kezdetű himnusz fordítása.

⁶³ Wilhelm II. von Sachsen-Weimar (?): *Herr Jesu Christ dich zu uns wend* kezdetű énekének fordítása.

⁶⁴ Vö. III/1. sz. A két szöveg csak apró eltéréseket mutat egymástól.

⁶⁵ *Ascendit Christus hodie ad thronum suæ gloriæ* kezdetű cantio fordítása.

⁶⁶ Az MP I. szövegét közli LÖKÖS, *i. m.*, 90–93. A magyar énekeskönyvekben is megtalálható a latin–magyar váltakozva való közlés (RMNy 1816: 211; RMNy 1940: 176) – elsősorban városi, illetve iskolát, latinul értő és énekelni tudó diákokat tételvez fel az ilyen szövegközlés.

Szám	<i>Martjanska pesmarica I.</i> (MP I.)	magyar incipit	bibliográfia	a magyar szöveg keletkezési ideje
III/8.	Alia. Radui sze ino veszeli, kerscsanszki Ti lep Sereg ⁶⁷	Batizi András: Örülj és örvendezz, keresztényeknek gyülekezete ⁶⁸	RPHA 1162	1546 előtt
III/9.	Communis pro Eadem die. Na Ruzszalszke Szvéte dni	A pünkösd ünnepe napján	RPHA 35	1590 előtt
III/13.	Feria Tertia Pentecostes. Evang. Joh. 10. cap. Ruszale sze szpunisse	Pünkösd napja betelvén	RPHA 1184	1590 előtt
III/14.	Alia. Finitâ Concione. Szvetoga Duha je poszlal	A pünkösdnek jeles napján	RPHA 36	1593 előtt
[Különb-Különbféle énekek]				
[REGGELI ÉS ESTI ÉNEKEK]				
IV/1.	Szpravoga szercza mojega Bogh hvalo ti dajem	Szívem szerint, Úristen, hálát adok neked ⁶⁹	RMK I. 1589/A: 2	1694 előtt
IV/2.	3tia [!] Hvalim jaz tebe Goszpon	Dicsérlek, Uram, tégedet	RMK I. 1589/A: 1	1694 előtt
IV/3.	4ta. Hvalim jasz lepo Tebé o Bog milosztivni	Hálát adok tenéked, ó, kegyelmes Isten ⁷⁰	RMK I. 1589/A: 4	1694 előtt
IV/4.	5ta. Jasz szponiznim szerczem, kTebi setujem	Szívem megalázzván tehozzád megyek	RMNy 1459: 302	1630 előtt
IV/6.	Cantio Die Lunæ dicenda. O Bogh, o mili Bogh	Isten, ó, szent Isten ⁷¹	ÚZMK 346. sz.	1630 után
IV/7.	Cantio Vespertina. Christus ki szi dén i szvetloszt	Krisztus, ki vagy nap és világ, minket sötétségben ⁷²	RPHA 804	1597 előtt
IV/8.	Cantio Vespertina. Obudi sze o me szercze	Ébredj föl, ó, te, én szívem ⁷³	RMK I. 1589/A: 17	1694 előtt
IV/10.	Vreme ono doide	Pécseli Király Imre: Eljön még az idő	RMKT XVII/2, 7. sz.	1641 előtt

⁶⁷ Vö. II/26. sz. A második szöveg (III/8.) a pünkösdre vonatkoztatja a húsvéti éneket, ezért a 2. és 4. bekezdésben megváltoztatja a szöveget: *Gori vsztál je > Szvéta Duha poszlál je*, illetve *Ki szi zmertvi gori vsztál > ki sze poszlal Duha szvetoga*.

⁶⁸ *Regina coeli lætare alleluja* kezdetű introitus fordítása.

⁶⁹ Georg Niede *Aus meines Herzens Grunde* kezdetű énekének fordítása.

⁷⁰ Bartholomäus RINGWALDT *O Gott ich tu dir danken* kezdetű énekének fordítása.

⁷¹ Johann HEERMANN *O, Gott, du frommer Gott* kezdetű énekének fordítása.

⁷² *Christe, qui lux es et dies* kezdetű himnusz fordítása.

⁷³ Johann RIST *Werde munter, mein Gemüte* kezdetű énekének fordítása.

Szám	Martjanska pesmarica I. (MP I.)	magyar incipit	bibliográfia	a magyar szöveg keletkezési ideje
IV/14.	Cantio Pulchra. Hvali kerscsenik Goszpodna Boga	Dicsérd az Istent, te, hív keresztyén	RPHA 252	1574 előtt
IV/22.	Gabriel Nencsics: Cantio Pulchra. Goszto nam je sal, kai je nas ország, tak krotó opuscsen	Bornemisza Péter: Panaszolkodunk most országunknak ily nagy pusztaságán	RPHA 1171	1556 előtt
IV/24.	Cantio post Cibum dicenda. Hvalo zdaimo mi Bogu	Adjunk hálát az Úrnak ⁷⁴	RMK I. 1460: 549	1694 előtt
IV/26.	Cantio Pulchra. Zakai szi saloszna oh ti ma Dussa	Mire bánkódom, ó te, én szívem ⁷⁵	RPHA 999	1590 előtt
IV/29.	Dnica 3 ^{ta} post Epiphaniam Cantio Comni Oh moij dvei ocsi na Goszpodna gledajta	Pap Benedek (?): Ó, én két szemem, ti az Úrra nézzetek ⁷⁶	RPHA 1110	1579 előtt
IV/30.	Alia. Kak vu Ægyptomi, jeden phtics Pelikan	Miként Egyiptusban egy pelikán madár	RMKT XVII/8, 159. sz.	1628 előtt
IV/32.	Sequens. Den prehodecs mladi meiszecz odhodécs	Múlván napok, újulván hold s' foly idő	RMK I. 1589/A: 183	1694 előtt
[IV/33.]	[Alia tempore Administrationis Coenæ Dnicæ. Ad Not. Vuté sze vupam. Jaz znam nekünk a Jehova] eden czveitek leipi] ⁷⁷	[Torkos András: Drága kincset és szépséget nyújt	[ÚZMK 280. sz.]	[1737 előtt]
[IV/34.]	[In Festo Sancti Matthiæ Apl. Eglum Matthei. Hotte kmeni pravi Bosi szin] ⁷⁸	[Jertek hozzám, Krisztus mondja; Siderius János?: Szólít minket Krisztus Urunk]	[S 57: 372b; RMNy 1438: 496 RMNy 1628/4: 31]	[1629 előtt; 1608? előtt]
IV/35.	In Festo Sanctæ Mariæ Magdalenæ Communis Prav szo popeivali vu jednoi popevki	Szentmártoni Bodó János: Szentül éneklették egy halott énekben ⁷⁹	RMKT XVII/4, 210. sz.	1632

⁷⁴ Ludwig HELMBOLD *Nun laßt uns Gott dem Herre* kezdetű énekének fordítása.

⁷⁵ Hans SACHS (?) *Warum betrübst du dich mein Herz* kezdetű énekének fordítása.

⁷⁶ A 27. zsoltár parafrázisa.

⁷⁷ *Ich weiss ein Blümlein hibsich* kezdetű ének fordítása.

⁷⁸ Georg GRÜNWARD *Kommt her zu mir, spricht Gottes Sohn* kezdetű énekének fordítása.

⁷⁹ Az unitárius lelkész vallásos története a 18. században számos ponyvakiadásban megjelent.

Szám	<i>Martjanska pesmarica I.</i> (MP I.)	magyar incipit	bibliográfia	a magyar szöveg keletkezési ideje
[TOLDALÉK]				
V/2.	Cantio Elegans ad Not. Dicsér. Dicsi i hváli ma Dussa	Dicsérjed, áldjad, én lelkem ⁸⁰	RPHA 266	1600 előtt
V/3.	De octo Beatitudinibus. Math. 5. Naszleduvasse vnosina lusztva, Christusseva csuda	Követi vala népnek soksága Krisztusnak csodáit	RPHA 781	1574 előtt
V/8.	Andreas Saitics: Cantio De Matrimonio. Dobri hisniczi, vi poszluisaite	Batizi András: Jámbor házasok, meghallgassátok	RPHA 626	1546 előtt

III. Magyar himnológiai megközelítés

1. A Novak-féle kiadásban azonosított magyar eredetű énekek számát sikerült új azonosításokkal gyarapítani. Jelenleg az *MP I.* gyülekezeti, illetve vallásos énekeinek jóval több mint a feléről állapítható meg a magyar eredet, illetve a kölcsönhatás. Ugyanakkor az összevetés nem tekinthető befejezettnek, további szövegeknél idővel találhatunk még egy-egy újabb magyar forrást.⁸¹

2. Himnológiai szempontból⁸² a kézirat törzsanyaga az egyházi év ún. ünnepi fél-éve szerint összeállított evangélikus gyülekezeti énekeskönyv, amelybe néhány graduálból ismert tételt,⁸³ illetve ha az énekeskönyv katolikus kézbe került, egy-egy 17. századi katolikus éneket is bemásoltak. Ugyanakkor a III. részt befejezetlennek kell tartanunk, hiszen hiányzanak a pünkösdi utáni Szentháromság-napra való énekek. A IV. rész mintha folytatná a protestáns énekeskönyvekből ismert gyakorlatot: tematikus, illetve vegyes témájú vallásos énekeket közöl. Az énekeskönyvben mindössze egy-két zsoltárfordítást és halotti éneket találunk – vélhetőleg más, külön kéziratokban gyűjtötték össze őket.

Az *MP I.* gyülekezeti énekanyaga a magyar énekeskönyvekből ismert, népszerű énekekből áll: anyanyelvre fordított középkori latin himnuszok és cantiók (magyar közvetítéssel született fordítások), 16–17. századi protestáns énekek fordításai és

⁸⁰ A 146. zsoltár parafrázisa.

⁸¹ Az ünnepi kötet megjelenésének ideje határt szabott annak, hogy Fekete Csaba kitűnő tanulmányaihoz méltó legyen, „érlelődjék” az anyag, ezért az egyes ismerősnek tetsző verssorokhoz nem mindig sikerült hozzárendelni annak magyar megfelelőjét.

⁸² Lukács István egységes műként értelmezi a kéziratot: „első pillantásra is nyilvánvaló a tendencia: a lírai vallásos jellegtől az egyre tarkább liriko-epikus világi jelleg irányában.” (LUKÁCS István, *Közel s távol: Szlovén-magyar irodalomtörténeti tanulmányok*, Bp., ELTE BTK Szlav Filológiai Tanszék, 2005 (Opera Slavica Budapestinensia. Litterae Slavicae), 21. skk.)

⁸³ I/26, II/40, III/4, III/15. sz.

eredeti szerzemények. Az énekek, illetve az énekfordítások egy része a másolás idejénél jóval korábban, már a 16. században, az anyanyelvűvé váló fő- és mellék-istentiszteletek számára keletkezett. Hosszabb vallásos énekek szereplése gyülekezeti énekek mellett nem szokatlan, ilyen például Bornemisza Péter és Beythe István énekeskönyve is (RMNy 513.; 648.). A kéziratos énekeskönyvekben az is megszokott, hogy a törzsanyagban nem szereplő, de a közösség által használt régi vagy újabb vallásos énekeket idővel bemásolják a törzsanyag után a gyűjteménybe. Amennyiben az énekeskönyv egy idő után elvesztette liturgiai jelentőségét, illetve használatát, az üres leveleket használhatták egyéb, akár világi szövegek rögzítésére is. Hogy az *MP I.* esetében hogyan zajlott le a beírás és a használat folyamata, arra a paleográfiai és könyvtörténeti vizsgálat adhat pontosabb választ.

3. Novak az előszóban és az *MP I.* jegyzeteiben több, 17–18. századi kéziratos vagy nyomtatott kaj-horvát és szlovén nyelvű énekeskönyvet is megad az egyes énekek-nél.⁸⁴ A magyar gyülekezeti ének kutatói ezt az értékes forrásanyagot a jövőben nem hagyhatják figyelmen kívül, ahogy a horvát és szlovén kutatás számára is mondhatnak például újat a Batthyány-család körmendi levéltárában⁸⁵ lévő horvát vagy szlovén nyelvű kéziratok.

Az *MP I.* és két 18. századi szlovén énekeskönyv szövegeinek az összevetése különösen érdekes lehet a kutatók számára. Ugyanis az *MP I.* gyülekezeti énekeinek jelentős része megtalálható Berke Balázs 1768–1769-es nemescsói kéziratos⁸⁶ és Bakos Mihály Sopronban 1789-ben nyomtatott *Nouvi gráduvál...* című énekeskönyvében.⁸⁷

4. Novak kiadásából nem derül ki, hogy az egyes énekek kaj-horvát vagy murántúli szlovén nyelvjárásban íródtak-e. Ez egyrészt az énekeskönyv másolási helyének/helyeinek a pontosabb behatárolásához, másrészt a térség evangélikus egyháztörténetéhez szolgálhatna fontos adalékkal.

5. A kolophonok két esetben helyezik új megvilágításba a magyar–szlovén–horvát gyülekezeti éneklés közötti kölcsönhatást. Mindkét eset azt a közismert tényt támasztja alá, hogy a kolophonban szereplő név nem mindig azonos az énekszerzőével. A korabeli felfogás szerint a fordító is megnevezheti magát szerzőként.

Az egyik kolophon a *Jámbor házások, meghallgassátok* kezdetű gyülekezeti-prédikációs énekben található:

⁸⁴ NOVAK, *i. m.*, 34–39, 373–375.

⁸⁵ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, P 1313.

⁸⁶ NOVAK, *i. m.*, 373.

⁸⁷ OSzK, XII. Lit. 921a, az ÚZMK hatását, annak szerkezetét és részben énekanyagát követő énekeskönyv.

Bibliográfia	Szerző/fordító	Incipit	Kolophon
RPHA 626	Batizi András	Jámbor házasok, meghallgassátok	Ezeket szörze szépen versekben, Batizi András egy jó kedvében, születet után ennyi időben, ezeröttszázban és negyven hatban. ⁸⁸ [1546]
MP I. V/8.	Andreas Saitics (Šajtić, Andrija)	Dobri hisniczi, vi poszluisaite	To peszen szpravil leipo jo zversil, Andreas Saitics vu dobroi voli, po Xtussevom na szveit rodgyenyei Jezero pét sztou trideszet vstertom. [1534]

A szakirodalom abban egyetért, hogy Šajtić magyarból fordította a házaseéneket. Az 1534-es és az 1546-os keltezés közötti ellentmondás feloldására született az a javaslat, hogy Batizi az éneknek nem szerzője, hanem csak a másolója lehet, és feltételezhető egy olyan 1534 előtti magyar szöveg, amelyet Batizi lemásolt, Šajtić pedig lefordított.⁸⁹ A két változat textológiai vizsgálata és összevetése adhat végső választ a keltezés körüli ellentmondásra. A magyar ének korabeli használata hozzájárulhat a kérdés megoldásához.⁹⁰ Nem egy meghatározott esküvői alkalomra készült, hanem szinte valamennyi protestáns tanítást mint egy prédikációs ének foglalja össze. Az éneknek ma már csak a templomban énekelhető változatát ismerjük, de lehetett egy hosszabb, menyegzőben énekelhető változata is. Bornemisza Péter ugyanis *Foliopostillájában* énekeket ajánl prédikáció előttre. A vízkereszt utáni második vasárnapnál többek között ez az ének szerepel: „Jámbor házasok, meghallgassátok etc. Ez ének megvayon ez könyvben [ti. a saját énekeskönyvében] megkorrigálva, hogy templomba is énekelhetni.”⁹¹ Ma már nem ismerjük azt a változatot, amelyet a templomon kívül énekeltek. A 18. században pedig már a templomi változatról is azt tartották: „Mennyegzőbe való, nem publice énekelni.”⁹² A házaseénekek 28–32. versszaka nem más, mint a 128. zsoltár parafrázisa.⁹³ Az *MP I*-ben csakúgy, mint például az 1593-as Bártfai énekeskönyvben (RMNy 713.), a házaseénekek után külön is megtalálható a 128. zsoltár parafrázisa.⁹⁴

⁸⁸ RMNy 264: 200.

⁸⁹ A szakirodalmi összefoglalást l. LŐKÖS, *Egy kaj-horváth énekeskönyv...*, i. m., 83–84.

⁹⁰ H. HUBERT Gabriella, *Magyar protestáns házaseénekek a 16–17. században = Hol van a te testvéred? Tanulmányok a társadalmi nemekről és a testvérszeretetről*, szerk. OROSZ Gábor Viktor, Bp., Luther K., 2011 (Eszmezsere, 6), 215–216.

⁹¹ RMNy 541: 90a.

⁹² A nemescsői egyházközség tulajdonában lévő agendában.

⁹³ A 128. zsoltár már a középkorban is a házassági szertartásoknak szerves részévé vált.

⁹⁴ RMNy 713: 74–76. MP I. V/8–9. sz.

A másik kolophon Bornemisza Péter énekének fordításában jelenik meg:

Bibliográfia	Szerző/fordító	Incipit	Kolophon	Akrosztichon
RPHA 1171	Bornemisza Péter	Panaszolko-dunk...	Ezeket szerze Husztnak várában Bornemisza Péter... ⁹⁵	PETRVS ABSTEMIVS
MP I. IV/22. sz.	Nemcsics, Gabriel	Gosztó nam je sal...	To peszen szpravil, Gabriel Nencsics, zvelikim mislenyem...	GOBRIEL NZMCsICs

Vilko Novak hangsúlyozza,⁹⁶ ebben az esetben a 'szpravil' nem a vers megírását, hanem a fordítását jelentheti. Úgy tűnik, a kutatás eddig nem figyelt fel arra, hogy Gabriel Nemcsics neve nemcsak a kolophonban, hanem rontott formában az akrosztichonban is megtalálható. Lehetséges, hogy a fordító azonos azzal a „Gabriel Nemchych” nevű lelkésszel, aki 1550–1560 körül levelet írt Batthyány Kristófhhoz (†1570).⁹⁷

6. Az egyes énekek komparatiztikai elemzése elvezethet olyan magyar szövegekhez, illetve olyan szövegváltozatokhoz, amelyeket ma már nem ismerünk. A két „cantio Hungarica” esetében például az első (I/53. sz. *Nekünk született mennyei király*) kilenc versszakos. A 16. századi magyar énekeskönyvekből 7-8 versszakos változatokat ismerünk, mivel hol a 4., hol a 9. versszakot, hol mindkettőt elhagyják. A magyar anyagban kilenc versszakos változat a 17. századból maradt fenn.

A második magyar éneknek (I/54. sz. *A három szent király...*) mindössze egy, az MP I. szövegétől eltérő szövegváltozatát ismerjük a 17. századi Pécsi-énekeskönyvből. Holl Béla értelmezése szerint a szöveg népi eredetű: a „csillagjárás”, „három király járás”, a vízkereszti rekordálás, vagy a vízkereszti házszentelés alkalmával énekelték.⁹⁸ A szöveg az MP I. I/56. számúval együtt is értelmezhető: ez az áldás vagy a vízkereszti köszöntéshez (rekordáláshoz) vagy az adománygyűjtéshez (kole-dáláshoz) kapcsolódik.

7. Szükség lenne a szlovén–horvát–magyar textológusok, himnológusok, irodalom- és nyelvtörténészek közös munkájára ahhoz, hogy a kölcsönhatások mértéke és iránya világosabbá váljék: például abban az esetben, ha több magyar szövegváltozat is létezik, az MP I. szövege melyikhez áll a legközelebb; ha a magyar szöveg latinból vagy németből való fordítás, az MP I. szövege az eredetiből vagy a magyar közvetí-

⁹⁵ RMNy 713: 345.

⁹⁶ NOVAK, *i. m.*, 32–33.

⁹⁷ *A Körmendi Batthyány-levéltár reformációra vonatkozó oklevelei, Iványi Béla anyaggyűjtése*, I, 1527–1625, sajtó alá rend. SZILASI László, Szeged, JATE 1990, (Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 29/1), 22–23.

⁹⁸ *Katolikus egyházi énekek (1660-as, 1670-es évek)*, B., *Jegyzetek*, írta HOLL Béla, Bp., Argumentum, Akadémiai K., 1992 (Régi magyar költők tára, XVII. század, 15), 257.

tésével készült fordítás-e? Az is elképzelhető, hogy nem minden esetben mutatható ki, hogy pontosan mely magyar szövegváltozatra megy vissza az *MP I.* szövege. Hiszen a gyülekezeti énekek a protestáns közköltészet körébe tartoznak, illetve legtöbbször nem a mai értelemben vett műfordítások. Ez a majdani elemzés hozzájárulhat a magyar gyülekezeti énekköltészet pontosabb megismeréséhez: hogyan keletkeztek, vándoroltak az énekek, milyen mértékben veszték el stb. Egy-egy 16–17. századi magyar ének keletkezési idejét is befolyásolhatja, hogy mikor fordították le vagy másolták be az adott éneket az *MP I*-be.⁹⁹

⁹⁹ A kézírás alapján nehéz pontosan datálni a kéziratot. A másolás a vallásukhoz ragaszkodó murántúli evangélikusok között a gyászévtized (1671–1681) után is történhetett.

*„Kezembe vészem,
olvasom és arról elmélkedem”*

Emlékkönyv Fekete Csaba születésének 75.
és könyvtárosi működésének 50. évfordulójára

Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények
Debrecen, 2015